

1.7. Vēstures izpratne

Piesakot savu darbošanos vēstures filosofijā un pie tam tādā vēstures filosofijā, kura ir sastopama pirmo reizi, kā arī akcentējot oriģinālo metodi, Špengleram nākas raksturot viņa attieksmi pret vēsturi. Tātad raksturot vēstures izpratni, kura automātiski iegūst savdabīgu nokrāsu. Ja viss viņa darbībā ir jauns un agrāk neredzēts, tad jauna un agrāk neredzēta ir arī vēstures izpratne. Ar savu vēstures izpratni viņš iepazīstina grāmatas ievadā.

Vispirms viņš formulē agrāk nekad nesastaptu jautājumu. Tas ir šāds: priekš kuriem eksistē vēsture? Tas esot paradokšāls jautājums. Var tūlīt atbildēt, ka vēsture eksistē priekš katra cilvēka, jo katrs cilvēks ir vēstures loceklis.

Tomēr pastāvot liela atšķirība vēstures uztverē. Var būt cilvēki, kuri dzīvo ar pastāvīgu apziņu, ka viņu dzīve ir daudz lielākas biogrāfijas elements. Tā ir biogrāfija, kas turpinās gadsimtiem un gadu tūkstošiem. Tajā pašā laikā var būt cilvēki, kuri savu dzīvi uzlūko kā kaut ko noslēgtu un pabeigtu. Tādiem cilvēkiem acīmredzot neeksistē nekāda vispasaules vēsture; priekš viņiem nav „pasaule kā vēsture”. Tāpēc Špenglers jautā: bet ja nu ar tādu nevēsturisko garu dzīvo vesela nācija, vesela kultūra?

Špenglers interesanti salīdzina vēsturisko pētījumu ar atsevišķa cilvēka dienasgrāmatu un autobiogrāfiju. Vēsturiskais pētījums kļūst līdzīgs abiem minētajiem autobiogrāfiskajiem žanriem tad, ja tajā ir iekļauta visu veidu psiholoģiski salīdzinošā analīze, salīdzinot tautas, laikmetus, tikumību. Tādā veidā atklājās visas kultūras dvēsele.

Ievadā Špenglers plaši pretstata antīkā laikmeta cilvēku attieksmi pret pagātņi un ēģiptiešu attieksmi pret pagātņi. Senajiem ēģiptiešiem pagātnei bija milzīga loma. Turpretī antīkai kultūrai nebija atmiņas. Antīkā kultūra pagātņi un nākotni pārvērta „tīrā tagadnē”, kas nozīmē laika (virziena) noliegšanu; proti, nepastāv laika detalizācija gados un gadsimtos, bet viss saplūst kaut kādā vienā masā bez periodiskās struktūras.

Antīkajā sabiedrībā dominēja mirušo cilvēku kremācija. Špenglera ieskatā kremācija ir vēlēšanās noliegt jebkāda veida vēsturisko ilglaicību. Kremācija ir saistīta ar attieksmi pret atsevišķa cilvēka garīgās attīstības plastiskumu.

Špenglers žēlojās par antīkās drāmas nevēlēšanos pievērsties īstiem vēsturiskajiem motīviem un cilvēka iekšējās attīstības tematikai. Antīkajā mākslā valdīja noraidošā attieksme pret portreta žanru. Antīkā māksla ilgu laiku pazina tikai vienu sižetu – mītu. Neviens no izcilajiem grieķiem neuzrakstīja atmiņas, kurās viņa garīgajā redzējumā būtu pastāstīts par pārdzīvoto laikmetu. Pat Sokrāts nepateica neko nozīmīgu par savu garīgo dzīvi. Tā vien liekas, ka antīkajā dvēselē nebija iespējams kaut kas tāds, kas iespējams Parcifāla, Hamleta, Vertera dvēselē. Platona darbos nav vērts meklēt pārdomas par viņa mācības virzību. Nav sastopamas atziņas par viņa atsevišķo darbu ģenētisko saistību. Rietumu garīgās vēstures aizsākuma etalons ir Dantes „*Vita nuova*”. Gētes darbi jau ir viena liela grēksūdze.

Špenglers saskata būtisku atšķirību starp antīkā laikmeta cilvēku vēsturisko izjūtu un rietumeiropiešu cilvēku vēsturisko izjūtu. Atšķirība sakņojās mentalitātes dažādībā. Antīkā laikmeta cilvēku domāšana pret lietām izturējās kā lietām pašām par sevi tādā veidā, kādā tās pastāv īstenībā. Tās ir lietas kā lielumi ārpus laika – eksistē līdzās tagadnē. Turpretī rietumeiropiešu cilvēku domāšana uz lietām lūkojās to veidošanās un savstarpējās saistības aspektā. Lietas tiek skatītas kā funkcijas.

Tāda domāšana atsaucās uz rietumeiropiešu cilvēku vēsturisko izjūtu. Tāda izjūta ir izņēmums, bet nevis likums. Vispasaules vēsture ir „mūsu pasaules aina”, bet nevis „cilvēces” aina. Grieķim neeksistēja pasaules veidošanās aina. Kad reiz aptumsīs Rietumu civilizācija, tad nekad vairs, iespējams, neradīsies tāda kultūra un tātad arī tāds cilvēciskais tips, kuram „vispasaules vēsture” bija esamības forma.

Špenglers jautā: bet kas tad ir vispasaules vēsture? Neapšaubāmi tā esot formas izjūtas apliecinājums, iekšēji sakārtots priekšstats, zināms iekšējais postulāts. Vispasaules vēsture ir iekšējās dzīves sastāvdaļa, un tas vēl nenozīmē, ka tā saskan ar reālo formu. Cilvēkos mājā ilūzija par vispasaules vēsturi. Cilvēkiem liekas, ka viņi skaidri redz vēstures iekšējo formu.

Vēsturiskās domāšanas neticami nabadzīga un bezjēdzīga shēma ir senā pasaule-viduslaiki-jaunie laiki. Šī shēma traucē Rietumu vēsturi saistīt ar citu civilizāciju vēsturi. Špenglers paskaidro, ka jēdzienu „viduslaiki” pirmo reizi lietoja 1667.gadā Leidenes profesors Gorns (komentāros viņš nosauc vēl vienu jēdziena autoru). „Viduslaiki” apzīmē teritoriju, kurā valdīja baznīcas latīņu valoda. Taču kristiānisms izplatījās arī Ķīnā un citur bez latīņu valodas. Tāpēc uz šo izplatību nav pieņemts attiecināt jēdzienu „viduslaiki”.

Špenglers vēršas arī pret jēdzienu „Eiropa”, it kā paredzot eiropiešu identisko māniju XX gs. pēc II Pasaules kara, kad tika izveidota Eiropas Savienība. Jēdzienu „Eiropa” Špenglera ieskatā vajadzētu izsvītrot no vēstures. Neeksistē nekāds „eiropietis” kā vēsturiskais tips. Muļķīgi ir runāt par „eiropiešu senatni”. Rietumeiropieši jau sen dzīvo ar šo pašapmānīgo shēmu, kurā nekādi neiekļaujās citas kultūras un citas civilizācijas. Špenglers vēlas atmetēt maldīgo shēmu. Ievadā viņš sola savā grāmatā vecās shēmas vietā dot sistēmu, kurā antīkais un Rietumi kopā ar Indiju, Babiloni, Ķīnu, Ēģipti, arābu un meksikāņu kultūru ir atsevišķas veidojošās pasaules un kurām ir līdzvērtīgs stāvoklis vēstures kopējā ainā un kuras bieži pārspēj antīko kultūru ar savas dvēseles koncepcijas grandiozumu un lidojuma spēku.

Špenglers izsmej jēdzienu „jaunie laiki”. Tas esot mākslīgi piekārts „senajiem laikiem” un „viduslaikiem”. Jēdziens „jaunie laiki” nepieļauj laika turpinājumu - dzīves turpmāko pagarinājumu. Sanāk, ka vēsture noslēdzas ar jaunajiem laikiem. Atvasinājums „visjaunākie laiki” ir smieklīgs. Kā zināms, mēs XXI gs. turpinām lietot jēdzienu „visjaunākie laiki”, galvenokārt domājot vēsturi no XX gadsimta.

Špenglers neiesaka vēsturisko formu analizēt ar „programmas” palīdzību. Viņš citē Gēti: „Acīmredzot, dzīvē runa ir par dzīvi, bet nevis par kaut kādu tās rezultātu”. Tātad dzīvē primārais nav kaut kāda shēma un programma (rezultāts), bet pati dzīve.

Ievadā ir runa par „cilvēces” mērķi. Špenglers kritiski atsaucās uz cilvēku māniju saskatīt savu izaugsmi un turpmāko attīstību. Cilvēki saprot, ka, piemēram, tūkstošgadīgs ozols vairs neturpina augt. Cilvēki dabā prot saskatīt noteiktu robežu. Viņi saprot, ka attiecīgā dabas parādība savā izaugsmē ir sasniegusi noteiktu robežu. Taču cilvēki šo robežu nespēj saskatīt savā dzīvē. „Cilvēcei” nav nekāds mērķis, nav nekāda ideja, nekāda plāna tāpat kā tas nav ozolam un citām dabas parādībām. „Cilvēce” ir zooloģisks jēdziens jeb tukšs vārds. Zemsvītras piezīmē Špenglers citē Gēti: „Cilvēce? Bet tā ir abstrakcija. Vienmēr dzīvoja tikai cilvēki, un dzīvos tikai cilvēki”.

Ja atmetam tukšo „cilvēces” vārdu, tad atklājas reālo formu bagātība. Neiepriecinošās vispasaules vēstures lineārās ainas vietā atklājas, kā tēlaini saka Špenglers, daudzu spēcīgu kultūru izrāde un katrai no tām ir sava forma, sava ideja, savas kaislības, sava dzīve, izjūtas, griba un sava nāve. Redzamas ir uzplaukstošas kultūras un novecojošas kultūras, tautas, valodas, patiesības, dievi, ainavas. Tas ir redzams tāpat kā ir redzami veci ozoli un jauni ozoli, bet nav redzama nekāda novecojoša „cilvēce”. Katrai kultūrai ir savas pašizteiksmes iespējas, kuras piedzimst, uzplaukst, novīst un nekad neatkārtojas. Tādējādi Špenglers netieši atgādina par savu pieeju uz kultūras mūžu lūkoties tāpat kā uz cilvēka mūžu ar tā galvenajiem dzīves etapiem.

Tagad, XXI gadsimtā, mēs esam lietas kursā, kāpēc Špenglers neatzina vēsturiskā progresā ideju, neatzina vēstures virzību uz lielāku pilnību, neatzina vēsturi kā cilvēku dzīves augšupeju. Tagad mēs zinām par „organisma” teorijas milzīgo ietekmi Eiropas intelektuālajās aprindās. „Organisma” teorija nozīmē visu salīdzināt ar dzīvo būtni organismu un tā pastāvēšanas pamatstadijām: piedzimšanu, uzaugšanu, novecošanu un nāvi. Špenglers to attiecina uz kultūru, kuras nāve ir norietēšana civilizācijā. Eiropā XX gs. sākumā ar organismu salīdzināja visu: valodu, mītu, reliģiju, politiku, kultūru. Organisma teorija sastopama, piem., Ļ.Gumiļova kulturoloģiskajos risinājumos. Organisma teorijas aktualitāti nosaka vēsturiskā pieredze, jo kultūras patiešām vēsturiski pastāv saskaņā ar dzīvā organisma pastāvēšanas pamatstadijām.